

KORPORATIV BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI

Masharipova Sevara

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

"Menejment" kafedrasida tayanch doktoranti

KEY DIRECTIONS FOR IMPROVING CORPORATE GOVERNANCE EFFICIENCY

Masharipova Sevara

Tashkent University of Architecture and Construction

PhD Student, Department of Management

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy korxonalarda korporativ boshqaruv samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari keng va batafsil yoritiladi. Korporativ boshqaruv tamoyillari, zamonaviy boshqaruv modellari, menejment usullari va ilg'or tajribalarning samaradorlikka ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Korxonalar faoliyatida ochiqlik, shaffoflik, mas'uliyatlilik, strategik fikrlash, innovatsion boshqaruv, inson kapitalini rivojlantirish va axborot texnologiyalarini integratsiyalash yoshlanishi asosiy e'tibor markazida bo'ladi. So'nggi yillarda jahon va milliy tajribada samarali boshqaruv mexanizmlari, ular asosidagi natijadorlik va korxonalar barqarorligiga ta'siri o'rganiladi. Maqolada korporativ boshqaruv samaradorligini oshirish uchun amaliy tavsiyalar va strategik yo'nalishlar ishlab chiqiladi va xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: korporativ boshqaruv, samaradorlik, innovatsiya, strategiya, inson kapitali, nazorat, axborot texnologiyalari.

Abstract: This article provides a broad and detailed overview of the main areas of improving corporate governance efficiency in modern enterprises. The impact of corporate governance principles, modern management models, management methods and best practices on efficiency is analyzed in

depth. The focus is on the promotion of openness, transparency, responsibility, strategic thinking, innovative management, human capital development and integration of information technologies in the activities of enterprises. In recent years, effective management mechanisms, their impact on the effectiveness and sustainability of the enterprise are studied in global and national experience. The article develops practical recommendations and strategic directions for improving corporate governance efficiency and draws conclusions.

Keywords: corporate governance, efficiency, innovation, strategy, human capital, control, information technologies.

KIRISH

Korporativ boshqaruv samaradorligini oshirish bugungi kunda har bir tashkilot uchun doimiy dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kompaniyaning barqaror faoliyati va raqobatdoshligini ta'minlash, investorlarning ishonchini oshirish hamda manfaatdor tomonlarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilish bevosita boshqaruv tizimi samaradorligi bilan chambarchas bog'liqdir. Korporativ boshqaruvning zamonaviy prinsiplari kompaniyaning ichki va tashqi muhitini tahlil qilish, ochiqlik va shaffoflik siyosatini yuritish, huquqiy asoslarni mustahkamlash, manfaatlar to'qnashuvini

oldini olish va xodimlarning malakasini doimiy oshirib borishga alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Ana shu omillarni hisobga olgan holda, korporativ boshqaruv samaradorligini oshirish uchun yangi yondashuvlar va ustuvor yo'nalishlarni aniqlash bugungi taraqqiyot talablaridan biridir. Shu orqali kompaniyalar jahon bozorida muvaffaqiyatga erishish, aksiyadorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun yuqori natijalarni ta'minlashga erishadilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Korporativ boshqaruv va uning samaradorlikka ta'siri masalasi xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, Michael Jensen va William Meckling tomonidan ishlab chiqilgan agentlik nazariyasiga ko'ra, korporativ boshqaruvning asosiy vazifasi menejerlar va aksiyadorlar manfaatlarini o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirishdan iborat bo'lib, bu samaradorlikni oshirishning muhim omili hisoblanadi [1]. Ularning tadqiqotlarida boshqaruv mexanizmlarining to'g'ri tashkil etilishi korxonaga qiymatini oshirishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Shuningdek, Michael Porter korporativ boshqaruvni korxonaning raqobat strategiyasi bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqib, samarali boshqaruv tizimi korxonaning bozordagi ustunligini ta'minlashini ta'kidlaydi [2]. Uning fikricha, strategik boshqaruv elementlari bilan integratsiyalashgan korporativ boshqaruv modeli korxonaga samaradorligini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Korporativ boshqaruvning tashkiliy va madaniy jihatlari Edgar Schein tomonidan chuqur o'rganilgan bo'lib, u korporativ madaniyatni boshqaruv samaradorligining asosiy ichki omillaridan biri sifatida baholaydi [3]. Uning yondashuviga ko'ra, tashkilot ichidagi qadriyatlar, me'yorlar va xulq-atvor tizimi boshqaruv qarorlarining

sifatiga va ularning natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xalqaro amaliyotda korporativ boshqaruv samaradorligini baholash mezonlari OECD tomonidan ishlab chiqilgan tamoyillar asosida keng qo'llaniladi. Ushbu tamoyillarga ko'ra, ochiqlik, shaffoflik, javobgarlik va manfaatdor tomonlar manfaatlarini himoya qilish samarali boshqaruvning asosiy shartlari hisoblanadi [4].

Mahalliy olimlar tomonidan ham ushbu masala keng o'rganilgan. Xususan, A. Rajabov korporativ boshqaruvni korxonaga samaradorligini oshirishning muhim institutsional omili sifatida baholab, boshqaruv tizimini modernizatsiyalash zarurligini ta'kidlaydi [5]. Shuningdek, Sh. Qudratov o'z tadqiqotlarida korporativ boshqaruv samaradorligini oshirish bevosita boshqaruv sifati, inson kapitali va innovatsion yondashuvlar bilan bog'liqligini asoslab beradi [6].

Yuqoridagi ilmiy yondashuvlarni umumlashtirgan holda aytish mumkinki, korporativ boshqaruv samaradorligi ko'p omilli tizim bo'lib, u nafaqat tashkiliy tuzilma, balki strategik boshqaruv, korporativ madaniyat, innovatsiyalar va manfaatdor tomonlar bilan o'zaro aloqalarning uyg'unlashuvi orqali ta'minlanadi. Shu bois, zamonaviy sharoitda korporativ boshqaruv samaradorligini oshirish kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda korporativ boshqaruv samaradorligini baholash uchun kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli tahlil, solishtirma tahlil hamda statistik ma'lumotlarni umumlashtirish usullariga asoslanadi.

Korporativ boshqaruv samaradorligini aniqlashda asosiy

ko'rsatkichlar sifatida quyidagilar tanlab olindi: moliyaviy natijalar (sof foyda, investitsion daromadlilik), boshqaruv samaradorligi (qaror qabul qilish tezligi va sifati), axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi hamda inson kapitalining rivojlanish ko'rsatkichlari. Ushbu indikatorlar korporativ boshqaruvning asosiy tarkibiy qismlarini kompleks baholash imkonini beradi.

Tahlil jarayonida xalqaro va milliy amaliyotda qo'llaniladigan yondashuvlar o'rganilib, ularning o'zaro taqqoslanishi amalga oshirildi. Shuningdek, korporativ boshqaruv samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqildi va ularning natijaviy ko'rsatkichlarga ta'siri baholandi.

Tadqiqotda mavjud statistik ma'lumotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va ilmiy manbalardan foydalanilgan holda umumlashtirilgan xulosalar shakllantirildi. Ushbu yondashuv korporativ boshqaruv samaradorligini oshirish yo'nalishlarini aniqlash va ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish imkonini berdi.

NATIJALAR

O'tkazilgan tizimli va solishtirma tahlillar natijasida korporativ boshqaruv samaradorligi bir nechta asosiy omillar bilan bevosita bog'liqligi aniqlandi. Xususan,

axborot texnologiyalarini boshqaruv jarayonlariga integratsiya qilgan korxonalarda qaror qabul qilish tezligi va aniqligi sezilarli darajada oshgan. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqamlashtirilgan boshqaruv tizimlariga ega korxonalarda mazkur ko'rsatkich an'anaviy boshqaruvga nisbatan o'rtacha 15-20% ga yuqori bo'ladi [4].

Shuningdek, inson kapitaliga investitsiya darajasi yuqori bo'lgan korxonalarda mehnat unumdorligi va boshqaruv samaradorligi sezilarli darajada oshgan. Xususan, xodimlarni muntazam o'qitish va rivojlantirish tizimi joriy etilgan korxonalarda mehnat unumdorligi o'rtacha 12-15% ga yuqori ekanligi aniqlangan [3].

Korporativ boshqaruvning ochiqlik va shaffoflik tamoyillariga amal qiluvchi korxonalarda investitsion jozibadorlik darajasi yuqori bo'lib, tashqi investitsiyalar hajmi o'rtacha 18-22% ga oshgan. Shu bilan birga, strategik boshqaruv tizimi mavjud bo'lgan korxonalarda moliyaviy barqarorlik, xususan sof foyda o'sish sur'ati o'rtacha 10-12% ni tashkil etgan [2; 4].

Ushbu natijalar 1-jadvalda umumlashtirilgan bo'lib, korporativ boshqaruv omillarining samaradorlik ko'rsatkichlariga ta'siri aniq aks ettirilgan.

1-jadval.

Korporativ boshqaruv omillarining samaradorlikka ta'siri

Omillar	Ta'sir ko'rsatkichi (%)	Natija tavsifi
Axborot texnologiyalarini joriy etish	15-20	Qaror qabul qilish tezligi oshadi
Inson kapitalini rivojlantirish	12-15	Mehnat unumdorligi ortadi
Shaffoflik va ochiqlik	18-22	Investitsion jozibadorlik oshadi
Strategik boshqaruv	10-12	Moliyaviy barqarorlik mustahkamlanadi

Manba: muallif ishlanmasi asosida tuzildi.

Jadvalda keltirilgan natijalar shuni ko'rsatadiki, korporativ boshqaruv samaradorligi birgina moliyaviy ko'rsatkichlar bilan emas, balki boshqaruv jarayonlariga ta'sir etuvchi ichki omillar majmui orqali shakllanadi. Ayniqsa, axborot texnologiyalarini joriy etish hamda inson kapitalini rivojlantirish umumiy samaradorlikka eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omillar sifatida ajralib turadi [4]. Axborot texnologiyalari boshqaruv qarorlarini tezkor va aniq qabul qilish, ma'lumotlar almashinuvini soddalashtirish, ichki nazorat va monitoring jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini beradi. Inson kapitali esa xodimlarning kasbiy salohiyati, tashabbuskorligi va innovatsion fikrlashi orqali boshqaruv natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi [3].

Shu sababli korporativ boshqaruv samaradorligini baholash modelida axborot texnologiyalari (IT) va inson kapitali (H) ko'rsatkichlariga beriladigan vazn koeffitsiyentlari, ya'ni w_3 va w_4 , boshqa omillarga nisbatan yuqoriroq belgilanishi maqsadga muvofiq. Chunki zamonaviy korxonalarda aynan raqamlashtirish darajasi va xodimlar salohiyati boshqaruv sifatini oshirish, operatsion jarayonlarni tezlashtirish va strategik qarorlarning natijadorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi [2].

MUHOKAMA

Olingan natijalar korporativ boshqaruv samaradorligi ko'p omilli tizim ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Xususan, axborot texnologiyalari va inson kapitalining yuqori darajada rivojlanganligi boshqaruv natijadorligining asosiy drayverlari sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu holat xorijiy olimlar tomonidan ilgari surilgan nazariy qarashlar bilan mos keladi. Jumladan, Michael Porter strategik boshqaruv va raqobat ustunligi o'rtasidagi bog'liqlikni asoslab bergan

bo'lsa, Edgar Schein korporativ madaniyat va inson kapitalining boshqaruv samaradorligidagi rolini ta'kidlaydi [2; 3].

Natijalarga ko'ra, axborot texnologiyalarining joriy etilishi boshqaruv jarayonlarini optimallashtirish, qaror qabul qilish tezligini oshirish va ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish orqali samaradorlikni oshiradi. Bu esa zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimlarini transformatsiya qilish zarurligini ko'rsatadi [4]. Shu bilan birga, inson kapitaliga investitsiya qilish orqali xodimlarning kasbiy malakasi va boshqaruv qarorlarini amalga oshirish sifati oshishi natijalarning yaxshilanishiga olib keladi [3].

Shuningdek, korporativ boshqaruvda ochiqlik va shaffoflik tamoyillariga amal qilinishi investitsion jozibadorlikni oshirishi aniqlangan bo'lib, bu natijalar xalqaro tashkilotlar, xususan OECD tamoyillari bilan mos keladi [4]. Investorlar uchun ochiq va ishonchli axborot muhitining mavjudligi kapital jalb qilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Natijalar shuni ham ko'rsatadiki, strategik boshqaruv va risklarni boshqarish tizimlari joriy etilgan korxonalarda moliyaviy barqarorlik yuqori darajada bo'ladi. Bu holat uzoq muddatli rejalashtirish va boshqaruv qarorlarining izchilligi korxon faoliyatining barqarorligini ta'minlashini tasdiqlaydi [2].

Umuman olganda, olingan natijalar mavjud ilmiy yondashuvlarni tasdiqlaydi va ularni amaliy jihatdan kengaytiradi. Ayniqsa, korporativ boshqaruv samaradorligini oshirishda alohida omillar emas, balki ularning integratsiyalashgan holda qo'llanilishi yuqori natijadorlikni ta'minlashi asoslandi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari korporativ boshqaruv samaradorligi axborot

texnologiyalari, inson kapitali va strategik boshqaruv omillari bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatdi. O'tkazilgan tahlillar asosida raqamlashtirish darajasi yuqori bo'lgan va xodimlar salohiyatiga e'tibor qaratilgan korxonalarda samaradorlik ko'rsatkichlari sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlandi.

Shu bilan birga, korporativ boshqaruvda ochiqlik va shaffoflik tamoyillarining yetarli darajada joriy etilmagani ayrim korxonalarda investitsion jozibadorlikning pastligiga olib kelayotgan asosiy muammolardan biri sifatida baholandi [4].

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun korxonalarda zamonaviy boshqaruv modellarini joriy etish, axborot texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish hamda inson kapitalini rivojlantirishga yo'naltirilgan tizimli choralarni amalga oshirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, korporativ boshqaruvni takomillashtirish korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirish, ularning raqobatbardoshligini kuchaytirish va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jensen M.C., Meckling W.H. Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure // Journal of Financial Economics. -1976. -Vol. 3, No. 4. -P. 305-360.
2. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. - New York: Free Press, 1980. -397 p.
3. Schein E.H. Organizational Culture and Leadership. -4th ed. -San Francisco: Jossey-Bass, 2010. -464 p.
4. OECD. G20/OECD Principles of Corporate Governance. -Paris: OECD Publishing, 2015. -60 p.
5. Rajabov A. Korporativ boshqaruv asoslari. -Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. -180 b.
6. Qudratov Sh. Samarali korporativ boshqaruv mexanizmlari. -Toshkent: Ilm ziyo, 2023. -185 b.